

Müellif: Fatin

Dergi: Beyanülhak

Tarih: 21 Şevval 1326

Hâce-i evvelîn-i İslamiyet olan cenab-ı fahr-i risalet Efendimiz hazretleri sermaye-i saadetimiz ve bais-i fevz ü necahımız olan ulûm-ı esasiyye-i dîniyyemizi ashab-ı kiramına mescidde talim buyurdıkları ve ashab-ı zevi'l-ihiram ise aynı esere ıktifa eyledikleri cihetle sadr-ı İslamda tedrisatın cevami ve mesacidde icrası usul ittihaz edilmiş ve dördüncü asr-ı hicrî nihayetine kadar bu usulün muhafazası cihetine gidilmişti. Bu dört asır zarfında esasın muhafazasıyla beraber ihtiyaca göre oldukça tahavvülat husule geldiği dahi görülüyor. Mesela üçüncü asırda felsefe ve fûnun, muallimînin ikametgâhlarında; tıp ve levazımı tıp müesseselerinde ve ulûm-ı şer'iyeye ise camilerde tedris olunması usul-i mer'iyeden idi. Üstad bir kitap takip etmez ve talebe kitap tutmazdı. Hoca takrir eyler, talebe yazardı. Bu usule "tarik-i imla" namı veriliyor. Sadr-ı evveldeki müellefat, ekseriyetle bu yolda hasıl olmuştur.

Tullâb mensup olduğu ulûmu ikmal eyledikten sonra nerede bulunursa bulunsun tayy-ı merahil ile zamanın fuzalâ-yı meşhuresinden tenvir-i efkâr etmeye teşmir-i sâk eylerlerdi. Bu fuzalâ-yı benâm, bu meşahir-i zevi'l-ihiram yalnız camilerde ders vermekle kalmazlardı. Nerede bulunurlarsa orası bir darü'l-fûnun halini alırdı. Her gün muntazaman ikametgâhlarında telâmize-i mahsusası feyz-yâb-ı irfan olurdu. Camiye giderken etraflarında yüzlerce talib-i ilim müstefiz olurdu. Camide dahi halaka-i tedrislerinde bulunan müteallimîn istifade ederlerdi.

Bazı meşahirin talebesinin talebesi ve onun da talebesi olmak üzere üç derece tilmizleri bulunurdu. Hatta tabib-i şehîr Ebu Bekir er-Razi'nin darü't-tedavisinde bu üç nevi telâmize mevcut idi ki bir hasta ola birinci derecedeki tilmize gelir teşhis-i maraz edemezse ikinciye, o da edemezse üçüncüye, bunlar da edemediği surette teşhis, hazret-i üstada kalırdı. Tilmiz namını verdiğimiz bu zevat nefsü'l-emirde birer tabib-i hâzık olup Razi'ye nispeten tilmiz oldukları unutulmamalıdır.

İcazetname ve şehadetname âdeti yoktu. Tilmiz imlâ ve zabt eylediği takriri ve not,

veyahut arzu ettiği bir kitabı huzur-ı üstadda okur, üstad dahi “bu kitap bana ... tarafından okunmuştur” suretinde bir tahşiye ile iktifa eylerdi.

Müslümanların bu a’sâr-ı terakkisinde müstakillen bir darü’t-tedris inşa edilmemesi ve hususile devr-i Memun gibi ulum ve fünunun en şaşıalı bir zamanında medârise hiss-i ihtiyaç hasıl olmaması müverrihîne hayret veriyor. Fi’l-hakika binlerce ulema, hükema, üdeba ve fuzalanın istiknah-ı hakaik karşısında mevcudiyet-i hayatiyelerini hiçe saydıkları ve yüz binlerce tullâb, yorulmak dinlenmek bilmeyerek, saha-i ilm ü marifeti cevelângâh ittihaz eyledikleri bir zamanda; ulum ve maarifin bir seyr-i hariku’l-âde ile hedef-i tekâmüle doğru yollandığı, bir sürat-i berkiyye ile intişar eylediği, milyonlarca müellefat, binlerce kütüphaneler inşa olunduğu bir asırda müstakil darü’t-tedrisler bulunmaması bâdi-i emirde garip görünüyor. Lakin İslamiyet’in iktisab-ı meâliyâta eylediği teşvik ve terğib nazar-ı itibara alınır ve her şeyin tesis ve ibdama saik, ihtiyaç olduğu düşünülürse tedrisata bir intizam vermek, talipleri tahsile mecbur etmek maksad-ı esasisi üzerine müesses olan medaris ve mekâtibe ihtiyaç hasıl olamayacağı anlaşılır.

İşte beşinci asr-ı hicrî bidayetlerinde ulum ve fünuna olan temayül-i umuminin hal-i tevakkufta kalması emr-i tedrisin tertib ve intizam altına alınması lüzumunu gösterdiğinden medârise ihtiyac-ı hissî uyanmaya başladı, bu ihtiyaç üzerine ilk medreselerimiz inşaya başlandı. İlk medreselerimiz 400 tarihlerinde Nişapur’da İbn Füreke tarafından tesis edilen bir medrese ile bunu müteakip İmam Beyhakî tarafından “Medrese-i Beyhakiyye” namıyla inşa edilen medresedir. Beşinci asır evâsıtına doğru birkaç medrese daha tesis olunarak elli sene zarfında darü’t-tedrisler dahi hemen hâl-i mükemmeliyete ifrağ olunmuş ve bugün bizi hayrette bırakan Nizamülmülk Medresesi o asrın terakkiyatından bir numune bırakılmıştır.

457 senesinde Selçuklulardan Melikşah’ın veziri Nizamülmülk tarafından tesis ve Ebu Said es-Sufi’nin nezareti altında Bağdat’ta Dicle kenarında inşa edilen bu muhteşem medrese yüzlerce müteallimîni ihtiva eylediği gibi infak ve iksasını da deruhte etmişti. Ve hatta her müteallime birer hizmetçi dahi tahsis edilir idi. Bu müessese-i âliyenin varidatı, müessisi tarafından vakfedilen akaratın irad-ı senevisi olan 60.000 dinara baliğ oluyordu.

Âlem-i İslamiyette mevki-i azimi olan bu darü’l-fünunda Ebu İshak eş-Şirazi, İmam

Ebu Nasr es-Sabbağ, Sahibü's-Şamil Ebu'l-Kasım ed-Debusi, Ebu Hamid el-Gazali, Şaşi, Sühreverdi, Kemaleddin el-Enbari gibi allameler ders vermişler ve halaka-i tedrislerinde nice bin efazılı perveriş-yab-ı feyz-i kemal eylemişlerdir. Nizamülmülk zamanında bu yolda vazifedâr yüzlerce medaris inşa edilmiş ve senevi bu uğurda sarf edilen akçenin miktarı 600.000 dinara baliğ olmuştur.

Bilahare Sultan Nureddin Zengi, Selahaddin Eyyubi gibi selatin ve ümera dahi bu esere ıktifa ile memalik-i İslamiyyenin her tarafında medaris inşasına başlamışlardır.

Mabadi var

Hazırlayan : Furkan Yalçinkaya

Editör : Furkan Yalçinkaya

Link : https://isamveri.org/pdfosm/D00524/1324_7/1324_7_FATIN.pdf